

Sağlık Hakkı ve Medya: “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın Medyada Yansımaları

Yrd. Doç. Dr. A. Fulya ŞEN

fırat üniversitesi, iletişim fakültesi
fulyasen@firat.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, sağlık hakkının bir hak olmaktan çıkarılması, sosyal devlet ve kamu politikaları anlayışındaki değişim sürecinde açlık ve yoksulluk sınırında yaşayan yurttaşların Genel Sağlık Sigortası primi ödemek zorunda bırakılmaları ve devlet güvencesi kapsamının dışına itilmeleri gibi sosyal eşitsizlik sorunlarının İslâmcı ve alternatif medya çerçevesinden nasıl sunulduğunu göstermektir. Öte yandan, “Sağlıkta Dönüşüm Programı” adı altında sağlık alanında yapılan yapısal dönüşümlerle sağlık hizmetinin paralı hale getirilmesinin haber metinlerine nasıl yansıtıldığını; kamu yararı ve temel yurttaşlık hakları bağlamında kurulan anlam örüntülerinin nasıl farklılaştığı da bu makalede ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, haberdeki ideolojik boyutu ortaya çıkarmak amacıyla Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesi modelinden yararlanılmış ve bu yöntemle metin içinde egemen söylemlerin nasıl kurulduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

anahtar kelimeler: sağlık hakkı, neo-liberal devlet, haber söylemi, İslamcı ve alternatif medya

The Right to Health and the Media: The Reflections of the "Health Care Transformation Programme" on the Media

Abstract

This article aims to explain how news concerning the issues of social inequality such as the exclusion of health right, compelling citizens living in hunger and poverty threshold to pay health insurance premium due to alterations in conceptions of the social state and public policies, and exclusion of those citizens from the scope of the state guarantee of health; have been presented in Islamist and alternative news media. Furthermore, this study tries also to take media texts into consideration, the news about paid health care services as an outcome of the radical alterations under the "Health Care Transformation Programme". In order to demonstrate the ideological dimension in the news, Van Dijk's critical discourse analysis method has been applied; thus we hope to attain to illustrate how dominant discourses have been established.

keywords: *the right to health, the neo-liberal state, the news discourse, Islamic and alternative media*

Droit à la santé et les médias: les reflets du "programme des transformations dans les services sanitaires" dans les médias

Résumé

Cet article vise à montrer comment sont présentées à travers les médias Islamistes et alternatifs des problématiques mettant accent sur des inégalités sociales telles que le rejet du droit à la santé, contraindre les citoyens qui vivent dans le seuil de pauvreté alimentaire à payer les primes d'assurance maladie à cause des changements dans les politiques de la conception de l'Etat social et du public, et placer ces derniers en dehors de la garantie d'Etat. Ce travail essaye, en outre, de prendre en considération dans les textes médiatiques des nouvelles concernant le paiement des soins de santé survenu à la suite des changements radicaux réalisés dans le cadre du «Programme des Transformations dans les Services Sanitaires» sont évacuées; de rappeler comment sont métamorphosés des espaces sémantiques établis dans le contexte d'intérêt public et des droits fondamentaux du citoyen. Nous avons recouru, ici, à la méthode de Van Dijk amenant sur l'analyse du discours critique pour démontrer la dimension idéologique dans les nouvelles, d'où nous espérons arriver à illustrer comment sont établis des discours dominants.

mots-clés: *droit à la santé, état néolibéral, discours médiatique, médias Islamistes et alternatifs*

1. Giriş

Problemin sunumu

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde neo-liberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla birlikte devletin sosyo-ekonomik alanlardaki etkinliği daraltılmakta, devletten boşalan bu alanlarda piyasa aktörleri ön plana çıkmaktadır. Bir kamu politikası alanı olan sağlık alanında, günümüzde neo-liberal politikaların etkili olduğu görülmektedir. Neo-liberal politikalar, piyasa ilişkilerinin egemen olduğu alanları genişleterek devletin pek çok alanı özel sektöre bırakması ve kamu alanında çalışan personelin özel sektörde çalışanlarla benzer koşullara tabi kılınması stratejileriyle işlemektedir. Neo-liberal politikaların egemen olmasıyla devletin etkin olduğu alanlar daraltılmakta, kamu sektörü özel sektör gibi düzenlenmekte, özel sektördeki çalışma ilişkileri ise kuralısızlaştırılmaktadır (Sabuktay 2008). Neo-liberalizmin sağlık sektöründeki temel yaklaşımı, sağlığı devletin sorumlu olduğu temel bir insan hakkı olarak gören anlayışı yıkarak, piyasada arz-talep koşullarında üretilmesi gereken bir hizmet olarak ele almaktır. Neo-liberalizme göre, kamusal sağlık hizmetlerinde verimlilik, etkinlik, yüksek maliyet gibi sorunlar bulunmakta, bu sorunların çözüm yolu olarak da aşamalı bir özelleştirme süreci sonucunda hizmetin tamamen piyasa mantığı ile üretilmesi önerilmektedir. Hizmetin kamu eliyle yerine getirildiği durumlarda da hizmetin fiyatlandırılması, diğer bir deyişle “kullanan öder” yaklaşımı benimsenmektedir. (Soyer 2003: 301-302).

Türkiye’de özel sektörün kamu politikası üretilmesi sürecinde doğrudan söz sahibi olması sonucunda sağlık politikaları da yeniden şekillendirilmektedir. Sağlık siyaseti alanında temel bir politika aracı olarak uygulamaya koyulan Sağlıkta Dönüşüm Programı¹, merkezî hükümet bütçesinden yapılan transferlerle karşılanan sosyal güvenlik açıklarını engellemek için sağlık alanında reformlar yapmayı öngörmektedir (Sabuktay 2008). Kurumsal yapıyı ve kurumların işlevlerini köklü bir biçimde değiştiren sağlık reformu projesinin kuramsal temelini 2003 tarihli Dünya Bankası raporu oluşturmaktadır. “Turkey: Reforming the Health Sector for Improved Access and Efficiency” (Türkiye: Daha İyi Erişim ve Etkinlik İçin Sağlık Sektörü Reformu) başlıklı raporda, önerilen sağlık reformu stratejisinin temel bileşenleri arasında SSK, Bağkur ve Emekli Sandığı gibi farklı sigortaların ve “yeşil kart” olarak adlandırılan sosyal refah programının birleştirilmesi, yoksulların temel sağlık hizmetlerine ve tıbbî personele ulaşmalarını sağlamak amacıyla aile hekimliğinin kurulması, kamu hastanelerinin yeniden düzenlenmesi ve özerkliğinin sağlanması için tüm çalışanlarla açık uçlu sözleşme yapılması ve öz yönetim için gerekli olan bilgi, deneyim ve yönetsel zekâyı bir araya getirecek bir işletme modelinin kurulması, kurumsal sorumluluklarının yeniden tanımlanması

1 Sağlıkta Dönüşüm Programı, 2003 yılında AKP Hükümeti tarafından hazırlanmış ve Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlıkta Dönüşüm adlı belgede açıklanmıştır. Bkz. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlıkta Dönüşüm, <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-2906/saglikta-donusum-programi.html>, 11.11.2012.

ve sağlık koruma sisteminin performans odaklı olarak yeniden dzenlenmesi gibi konular yer almaktadır (World Bank 2003).

Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın önemli bir bileşeni olan Genel Sağlık Sigortası², Dünya Bankası Raporu çerçevesinde ele alınmış, buna göre bugüne kadar SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur çatısı altında yürütülen sağlık sigortaları ile Yeşil Kart kapsamında yürütülen hizmetlerin tek çatı altına alınması öngörülmüştür. GSS sisteminin önemli bir özelliği finansman ile sağlık hizmeti üretiminin birbirinden kesin olarak ayrılarak sistemin sağlık hizmeti satın alınması mantığı çerçevesinde kurulmasıdır. Bu düzenleme, GSS sisteminin SSK sisteminden temel farkını oluşturmaktadır. GSS sisteminde, sağlık sigortacılığı ile sağlık sistemi üretimi ve sunumunun kesin olarak ayrıldığı ve sistemin hizmet satın alma esasına göre düzenlendiği görülmektedir. Yeni modelle, özel sağlık kuruluşları sistemin önemli bir aktörü konumuna getirilmektedir. Hizmet satın alma yönteminin yaygınlaşmasından sonra bütçe kalemlerinin en önemlilerinden biri hizmet satın almaları olmaya başlamıştır. Bu durum sağlık harcamalarının artmasına yol açmış, bunun sonucunda IMF ve Maliye Bakanlığı'nın uyarıları sonucunda hizmet satın almada fiyatlandırma esasları değiştirilmiş ve özel sağlık kuruluşlarının katkı payları artırılmıştır. GSS sisteminin bir diğer özelliği yalnızca teminat paketi kapsamındaki sağlık giderlerini karşılayacak olması, bu pakete dâhil olmayanların ise özel sağlık sigortası veya kişisel ek ödeme ile karşılanmasının öngörülmesidir. Böylece, yarı kamusal yarı özel bir sistem ortaya çıkmıştır. GSS sisteminin sorunlu olan başka bir yönü ise, yoksul tanımının çerçevesini oldukça daraltarak asgari ücretin üçte biri olarak belirlemesidir. Bu kesimin primlerinin devletçe ödenmesi için belirlenen yoksulluk sınırı oldukça tartışmalıdır. Bu sınırlama, düzenli ve güvenceli işlere sahip olmayan geniş bir kesimi düzenli prim ödemeye mecbur bırakmaktadır. Gerçekte düzenli prim ödeme gücüne sahip olmayan geniş bir kesim yoksulluk yardımından yararlanamadıkları ve prim ödeyemedikleri için sağlık hizmetlerinden de yararlanamayacaklardır (Ataay 2008: 171-173).

Yurttaşlık; devlet, toplum ve bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen normların ve pratiklerin belirlendiği kurumdur. Sosyal yurttaşlık ise, yurttaşlığın toplumsal boyutu, başka bir ifadeyle sosyal haklarla yurttaşların piyasanın eşitsizlik üreten uygulamalarından korunması anlamına gelmektedir. Sosyal haklar, sivil ve siyasal hakların kullanımı ve dolayısıyla siyasal topluluğa üyelik ve toplumsal dayanışma için gerekli haklardır. Sosyal yurttaşlığın temel unsurlarından biri olan sağlık hizmetleri, sunumunda piyasaya başvurma eğilimi artmakta, özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş bir yurttaşlık modeli inşa edilmektedir (Kartal 2009: 23-24). Temel insan hakları kategorileştirmesinde refah haklarının bir parçası olan sağlık hakkı, kişi veya grupların sosyal durumlarının iyileştirilmesine veya refahlarının artırılmasına yönelik olan ve gerçekleştirilmesi devletin pozitif faaliyetlerini gerektiren haklar arasında yer almaktadır (Erdoğan 2011).

---

2 Bu çalışmada kısaca GSS olarak anılacaktır.

Bir kamu politikası olan sağlık hizmetlerine ve yurttaşların sağlık haklarına ilişkin haberlerin verilmiş şekli medya çalışmalarında da araştırma konusu olmuştur. Örneğin, Hayes vd. (2007), Kanada basını üzerine yaptıkları bir çalışmada, "Toward a Healthy Future" (Sağlıklı Bir Geleceğe Doğru) (TAHF) başlıklı raporun haber medyasındaki frekans dağılımını incelemişlerdir. Haber medyası, sağlık politikası belgelerinde gömülü olan sorunları yansıtmada ve sağlık alanındaki söylemin şekillenmesinde çok etkili olmaktadır. Araştırma sonuçları Kanada basınının, TAHF Raporu'nun halk sağlığı uygulamalarındaki sosyo-ekonomik etkilerini nadiren haber yaptığını, haberde sunulan hikâyelerin çoğunlukla hizmet sunumu, yönetimi ve düzenlemesi konuları ile ilgili olduğunu göstermiştir. Davidson vd. (2003) ise, İngiltere'de 1979-1997 yılları arasında iktidarda olan Muhafazakâr Parti'nin ardından İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte sağlık sorunlarının temelinde yatan yoksulluk sorununun kamunun gündemine getirilmesi ve sağlık alanındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir politika değişimi ilan edilmesi sonucunda Yeni İşçi Partisi'nin sağlık politikasının kitle medyası yoluyla kamusal alana nasıl girdiğini incelemişler, resmî belgeler ve haber metinleri arasındaki sağlık eşitsizliklerine ilişkin vurgu farklılıklarını göstermişlerdir. Özellikle, sağlık üzerindeki sosyal faktörlerin etkisini açıklamak için kullanılan dili ve eşitsizlikleri çevreleyen hükümet söylemini referans almışlar, sağlık alanındaki eşitsizliklerin farklı gazetelerde farklı biçimlerde sunulduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ise, Türkiye'de AKP Hükümeti'nin piyasa toplumu anlayışının ve neo-liberal ekonomi politikalarının sağlık hizmetlerine yansımaları ve GSS'nin doğurduğu/doğuracağı sorunlara karşı sağlık hakkının önemi tartışılacak ve medyanın en temel insan haklarından biri olan "sağlık hakkı" konusundaki yaklaşımı hak haberciliği perspektifinden incelenecektir.

Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, sosyal devlet ve kamu politikaları anlayışındaki değişimin bir sonucu olarak temel bir sosyal hak olan sağlık hakkının GSS uygulaması ile bir hak olmaktan çıkarılması, açlık ve yoksulluk sınırında yaşayan yurttaşların GSS primi ödemek zorunda bırakılmaları ve devlet güvencesi kapsamının dışına itilmeleri sonucunda ortaya çıkan sosyal eşitsizliklerin ve sınıflar arasındaki uçurumun derinleşmesi sorununun İslâmcı ve alternatif medya çerçevesinden nasıl sunulduğunu; "Sağlıkta Dönüşüm Programı" adı altında sağlık alanında yapılan yapısal dönüşümlerle sağlık hizmetinin paralı hale getirilmesinin haber metinlerine nasıl yansıtıldığını; kamu yararı ve temel yurttaşlık hakları bağlamında kurulan anlam örüntülerinin nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır.

Çalışmanın yöntemi

Bu çalışmada, haberdeki ideolojik boyutu ortaya çıkarmak amacıyla eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmış, bu yöntemle metin içinde egemen söylemlerin nasıl kurulduğu gösterilmeye çalışılmış ve Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modelinden yararlanılmıştır. Eleştirel söylem

çözümlemesi, toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkarmakla yetinmemekte, aynı zamanda bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya da yönelmektedir. Bu bağlamda, “değer-yansız” veya “politik olarak yansız” olmayı reddeden eleştirel söylem çözümlemesinin amacı, dil kullanımında ortaya çıkan toplumsal uzlaşmalar olarak görülen eşitsiz iktidar ilişkilerinin ideolojik işleyişini açığa çıkartmaktır (Durna ve Kubilay 2010). Örnek incelemede “Sağlıkta Dönüşüm Programı” kapsamında yapılan düzenlemelere ve 1 Ocak 2012’de yürürlüğe giren GSS sistemine ilişkin Ocak-Kasım 2012 döneminde yayımlanan haberler ele alınmıştır. Haber metinlerinde gömülü olan ideolojinin çözümlenmesi amacıyla AKP Hükümetini destekleyen İslâmcı haber medyası ile toplumun ötekileştirilen ve madun kesimlerine yönelik hak ihlallerini haber yapan alternatif medya incelenmiş, bu ideolojik farklılaşmayı göstermek amacıyla *Zaman* ve *Bianet*’in internet siteleri örnek olarak seçilmiştir. Bu çözümleme, neo-liberal-İslâmcı medyanın egemen söylemleri içerdiği ve meşrulaştırdığı, güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların durum tanımlarını yeniden ürettiği; alternatif medyanın ise olgulara ve dünyaya eleştirel baktığı, görünmezi görünür kıldığı, mağdur ve ezilen sınıfların temel haklarını savunan ve koruyan sorumlu bir habercilik anlayışını benimsediği varsayımlarına dayanmaktadır.

2. “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın Medyada Sunumu

Modern devletin yurttaşlık kavrayışı içinde yer alan refah hakları ve sosyal harcama gibi kavramların günümüzün egemen paradigması olan neo-liberal siyaset alanından dışlandığı görülmektedir. Neo-liberal değerler üzerinde yükselen yeni kamu yönetimi anlayışı ise “piyasanın evrensel değerleri”ni benimsemektedir. Egemen neo-liberal söylem, medya aracılığıyla yeniden üretilmekte ve nötrleştirilmektedir. Medya, toplumsal sorunlara ilişkin algı çerçevelerimizi belirleyen önemli bir araçtır. Bu çalışmada, sağlık hizmetlerine erişimin ücretli hale getirilmesi ve bunun yurttaşlar arasında eşitsizlik yaratması sorunlarına karşı haber medyasının yarattığı körleşme; eleştirel iletişim kuramları içinden tartışılmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve ve Yöntem

Kamusal alandaki çoksesselik ve çoğulcu medya yapılarının varlığı demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Medyanın, demokrasinin gelişiminde başat bir rol oynayabilmesi için, sivil toplumda kamusal alanın bir parçası olarak konumlandırılması gerekir. Liberal demokrasi kuramlarında yasama, yürütme ve yargı karşısında bağımsız bir dördüncü kuvvet olarak idealleştirilen medyanın uygulamada siyasî iktidarı denetleme ve kamu gözcüsü olma işlevini yerine getirmediği, iktidarın hegemonya aracı olarak egemen ideolojiyi yeniden ürettiği görülmektedir. Haber metinlerinde toplumsal gerçeklik ve sorunlar ideolojik seçme, kapalı metinler içine hapsedme ve taraflılık eğilimlerinin baskısı altında gerçekte olduklarından farklı bir tarzda temsil edilmektedir. Medyanın

haklar alanına yönelik yaklaşımındaki sorunların temelinde tekelleşme ve büyük sermayeye dayalı medya sahipliği olgusunun yer aldığı görülmektedir (Tosun 2007).

Liberal anlayış haberi, “olguların ve olayların öyküleştirmesi veya yansıtması” olarak tarif etmekte, bunun alternatifi olarak gelişen eleştirel haber anlayışında ise, gerçek ya bize çarpıtılmış haliyle ulaşmakta ya da habercinin yerine getirdiği bir yeniden kurma/ınşa etme işlemi sonucu karşımıza çıkmaktadır. İnsan haklarıyla doğrudan bağlantılı olan haber iki düzeyde işlemektedir: 1) Dolaylı ve örtük bağlantı: Haberler, hayatlarını, kendilerini temsil ettiği, gösterdiği, sergilediği insanların varoluşlarına ciddi bir müdahalede bulunmaktadır. Onları kategorize ederek, sınıflandırarak, hayata dair belirli haber temalarının içine sıkıştırarak, haber anlatısına ve diline boyun eğdirerek birtakım nitelermelerin içine hapsedmektedir. 2) Doğrudan ve açık bağlantı: Haberler, insanların evrensel haklarıyla ilgili temsil stratejileriyle hak kavrayışını ve insan haklarına ilişkin algılayışı sorunlu hale getirmektedir. Bütün insanların doğuştan gelen yaşama, özgürlük ve kişisel güvenlik hakları ve temel haklar ile ilgili konuların niteliği, yönü ve sonuçları bakımından da sorunlu bir habercilik yapılmaktadır (Dursun 2007: 106, 109). Medyaya daha çok iletme, aktarma, nakletme, yansıtma aracı olarak bakan liberal çoğulcu yaklaşımdan farklı olarak, iletişimi daha geniş toplumsal ilişkiler ağı içinde ortak anlam haritaları üretme/yeniden üretme aracı olarak gören eleştirel yaklaşımların bir kısmı mülkiyet ve kontrole, kurumlara ve kurumsal pratiklere, bir kısmı ise yazılı ve görsel metinlere odaklanmıştır. Ana-akım yaklaşımın ayna metaforuna karşılık, gerçekliği yansıtacağı iddia edilen ayna, biz ona baktığımız sırada zaten medyanın teknolojik niteliği, kurumsal işleyişi ve metin sunumu düzeylerinde kırılmıştır. Artık aynanın/medyanın dünyası, gerçekliğin aynası ve aynası olmaktan çıkmıştır (Kejanlıoğlu 2003: 75-82).

Hall, tahakkümlerin ideolojik zorla değil, kültürel önderlikle sağlandığını, hegemonyanın hukuksal ve meşru zorun yanı sıra tabi sınıfların ve toplumsal grupların aktif rızalarının kazanılması yoluyla başarıldığını belirtmektedir. Tahakküm, dil ve söylem aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (1999: 119). Hall’a göre anlamlar, yapısalcı işlevselciliğin ve maddeciliğin indirgemeci biçimlerinin öne sürdüğü gibi kökenlerinde içerilmiş değildir. Bunlar, belirli bir toplumsal veya sınıfsal yapının ikinci düzey sonuçları değildir. Öte yandan anlam, başat paradigmanın görüngübilimsel ve yorumbilimsel dallarının ileri sürdüğü gibi içinde hiçbir iktidarın bulunmadığı ideal-idealiste konuşma durumları olan açık konuşmalarda da içerilmemektedir. Anlamlar, tümüyle toplumsal ilişki ve yapılarla içerilmektedir. Belirli kültürel ve siyasal pratikler aracılığıyla çeşitli toplumsal konulara eklenilebildikleri, toplumsal özneleri oluşturdukları ve yeniden oluşturdukları ölçüde toplumsal olarak işlev görmekte ve işlemektedir. Anlam, iktidar ilişkilerinin oyun alanının dışında kavramsallaştırılamaz. Bundan dolayı, “medya ideolojiktir.” Başka bir ifadeyle, ideolojik olanın daima kendine özgü toplumsal, siyasal ve kültürel varoluş koşulları bulunmaktadır. İletişim

sistemleriyle ilgili bir çalışmayı, toplumda temsil sistemlerinin konumlandırıldığı toplumsal, teknolojik, ekonomik ve siyasal koşulları anlamadan geliştirmenin yolu yoktur ve iletişim kuram ve araştırmasının ideoloji sorunuyla ilgilenmekten kaçınması olanaksızdır (Hall 1997: 91).

Toplumda güç/iktidar sorununa yönelik farklı yaklaşımların temelinde, toplumsal ve ekonomik yapıya getirilen bir eleştiri vardır. Siyasal yapı üzerinde kurulan hegemonya sürecinde medya metinleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreçte toplumsal rıza, metinsel pratikler ve bu metinlerin okunma pratikleri dolayımı ile kurulmaktadır. Bu noktada, haberi ve tüm medya metinlerini bir söylem olarak kavramayı gerektirmektedir. Bu söylem, toplumdaki iktidar sahibi kişi ve kurumların, başka bir ifadeyle sembolik seçkinlerin söylemini yansıtmaktadır (İnal 1996: 93). İktidar/güç sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerinin haber metinlerinde nasıl üretildiği sorununun ele alan Van Dijk'a göre güçlü gruplar, metnin ve konuşmanın maddi ve simgesel üretimini denetlemekte, bundan dolayı daha güçsüz olanları bilişsel olarak yönlendirmektedir. Seçmecî kaynak kullanımı, tekdüze haber temposu ve öykü başlığının seçimi yoluyla haber medyası, hangi haber aktörlerinin kamuya yeniden sunulacağına, onlar hakkında ne söyleneceğine ve özellikle nasıl söyleneceğine karar vermektedir. Van Dijk, basındaki haberler üzerine yaptığı söylem çözümlemesi çalışmalarında, azınlıklar, göçmenler, Üçüncü Dünya ülkelerinin yurttaşları gibi tabii/bağlı toplumsal grupların haberlerde benzer şekilde temsil edildiğini göstermiştir. Bu çalışmaların genel sonucuna göre, bu gruplar egemen medyada daha az yer almakta, itibarlı bir haber kaynağı olarak kullanılmamakta, klişeleştirilmiş bir şekilde kaynakları kullanan bir külfet ve sorun olarak betimlenmekte, geri ve yetersiz olarak varsayılmaktadır (1999: 350, 367-369).

Kitle iletişim çalışmalarında söylem çözümlemesi yöntemi, haber medyasının rolünü anlamaya odaklanmaktadır. Örneğin, haber metnindeki başlıklar ve alıntılar haberin aktörlerini ve kaynaklarını yansıtırken, haberin içeriği ise ikna edici bir etki yaratmayı amaçlamaktadır. Haberlin okuyucular/izleyiciler üzerindeki manipülasyonunu ortaya koyabilmek için haber metinlerinin yapısal özelliklerine bakmak gerekmektedir. Medyanın rolünü belirleyen önemli bir unsur güç kavramıdır. Medyanın gücü genellikle sembolik ve ikna edicidir. Medya, okuyucuların/izleyicilerin düşüncelerini bir ölçüde kontrol etme gücüne sahiptir, ancak bu dolaylı bir etkidir ve zihinsel temsiller üzerinde gerçekleşir. Ancak, haber medyasının sembolik gücü ne olursa olsun, ona karşı bir direnç geliştirmek de mümkündür. Eleştirel perspektif içinde medyanın gücü genellikle gücün kötüye kullanımı, gücün gayrimeşru veya kabul edilemez biçimleri, verili normlar ve değerler şeklinde ima edilmektedir. Medyanın bir güç unsuru olarak manipülasyon, önyargılı ve gizlenmiş bir bilgi içerdiğinden olumsuz bir şekilde değerlendirilmektedir. Van Dijk, meşru veya kabul edilebilir gücü, gücün kötüye kullanımından ayırmak amacıyla baskınlık/hâkimiyet (dominance) terimine vurgu yapmaktadır. Baskınlık genellikle eşitsizliğin meşrulaştırılması, amaçlanan stratejilerin yeniden üretilmesi ve toplumsal kaynaklara tercihlî erişimin

sağlanması süreçlerini içermektedir. Medyanın gücüne ilişkin çözümlemelerde diğer bir önemli kavram erişimdir. Bu güç genellikle değerli toplumsal kaynaklara erişim olarak ifade edilmektedir. Kamusal söyleme erişimi sağlayan kitle iletişim araçlarının kontrol altında tutulması, toplumsal gücün en önemli koşullarından biridir. Daha güçlü toplumsal aktörler yer, zaman, gündemler, konular, dil seçimi, üslup, metin ve konuşma özellikleri ile söylemi kontrol altına almaktadır. Böylece, kimin söylediği belirlenmektedir. Bir grubun veya kurumun toplumsal gücü, söylemi kontrol altına alma düzeyleri ile doğru orantılıdır (Van Dijk 1995: 10-12).

Söylem ve manipülasyon arasındaki ilişkiye vurgu yapan Van Dijk'a göre, manipülasyon; sosyal gücün kötüye kullanımı, bilişsel zihin kontrolü ve söylemsel bir etkileşim biçimi süreçlerinden oluşan bir üçgen içinde işlemektedir. Sosyal açıdan manipülasyon, sosyal eşitsizlikleri doğrulayan gayrimeşru bir egemenlik olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel olarak manipülasyon; zihinsel kontrolleri, anlayış süreçlerine müdahaleyi, önyargılı zihinsel modellerin oluşumunu, bilgi ve ideoloji gibi toplumsal temsilleri; söylemsel olarak manipülasyon ise genellikle, bizim iyi, onların kötü şeyler olarak vurguladıkları ideolojik söylemin olağan biçimlerini içermektedir. Eleştirel söylem çözümlemesinin tüm düzeylerinde manipülasyonun ikna ve bilgi sağlama gibi zihin kontrollerinden farkı ve egemen grupların çıkarlarına hizmet ettiği ortaya koyulmaktadır. Kamusal söylem aynı zamanda sosyal yeniden üretimin araçlarından biridir. Örneğin politikacılar, siyasal egemenliklerini ve eşitsizlikleri kamusal söylem aracılığıyla yeniden üretmektedir (2006: 359, 362).

Kitle iletişim çalışmaları içinde haberin ekonomik, sosyal veya kültürel boyutları ele alınırken, Van Dijk, haberin açık bir yapısal çözümlemesinin önemini vurgulamaktadır. Bu tür bir çözümleme, geleneksel içerik çözümlemesi yöntemine nitel bir alternatif sunmaktadır. Van Dijk'ın çözümleme çerçevesi, haberin metinsel yapısını, okuyucuların haberi anlama/yorumlama, gazetecilerin ise haber üretim süreçlerini kapsamaktadır. Böylece, haber yapılarının, açıkça sosyal pratikler ve haber yapma ideolojisiyle dolaylı olarak da haber medyasının kurumsal ve makro sosyolojik bağlamı ile bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür (1988a). Van Dijk'ın yaklaşımının temel özelliği, öncelikle bir metin veya söylem türü olarak haberi çözümlemesidir. Haber söyleminin, belirli dil ve metin yapısı veya sosyo-kültürel pratik içinde açıklanması gerekmektedir. Bunun anlamı, medya söylemlerinin öncelikle çeşitli açıklama düzeylerinde yapıları açısından çözümlenmesi gerektiğidir. Böyle bir yapısal çözümleme fonolojik, morfolojik, söz dizimsel veya anlamsal yapı, kelime grupları ve cümleler ile sınırlı değildir. Söylemler, cümleler arası uyum ilişkileri, başlıklar ve şematik formların yanı sıra üslup (stil) ve retorik boyutuyla daha karmaşık bir yapıdır. Ekonomik koşullardan haber yapımının sosyal ve kurumsal rutinlerine kadar haber üretimini kısıtlayan pek çok faktör, haberin çeşitli yapısal özellikleriyle ilişkilidir. Aynısı, alımlama süreci için de geçerlidir. Söylem çözümlemesinde anlama, hatırlama ve haber bilgisinin yeniden üretimi, iletişim sürecinin hem metinsel hem de bağlamsal (bilişsel, sosyal) özelliklerinin bir fonksiyonu olarak incelenmektedir (1988b: 1-2).

İdeolojiyi metin ve konuşmada bulmayı sağlayan eleştirel söylem çözümlemesi yönteminde anlam, konular, tanım düzeyi ve ayrıntı derecesi, imalar ve önvarsayımlar, tutarlılık, eşanlamlılık, karşıtlık, örnekler ve açıklamalar, yadsıma ifadeleri, dolaylı konuşma, geleneksel temalar, tümce dizimi, uslamlama ve retorik ideolojinin söylem düzeyinde nasıl ifade edildiğini gösteren çözümleme kategorilerini oluşturmaktadır (Van Dijk 2003). Söylem çözümlemesi, dil ve dilin kullanımı için kuramsal ve metodolojik bir yaklaşım getirmektedir. Söylem çözümlemesinin temel amacı, söylem olarak adlandırılan dilin kullanım birimlerinin sistematik açıklamalarını üretmektir. Bu açıklamalar, metinsel ve bağlamsal olmak üzere iki temel boyutu içermektedir. Metinsel boyut, çeşitli düzeylerde söylemin yapılarını açıklamaktadır. Bağlamsal boyut ise bilişsel süreçler, temsiller ve sosyo-kültürel faktörler gibi bağlamın çeşitli özelliklerinin yapısal açıklamaları ile ilgilidir. Söz edimleri, anlamlar ve cümle yapıları söylemin üç temel yönünü oluşturmaktadır. Başlıklar ve haber girişleri, haber metninin özetini vermekte ve haberin üst yapısını oluşturmaktadır. Daha alt düzeylerdeki şematik kategoriler ise tarih/arka plan bilgisini içermektedir (Van Dijk 1988a; 1988b). Eleştirel söylem çözümlemesi, gayrimeşru tahakküme karşı müdahale ve direnç pratiklerinin geliştirilmesi amacıyla uluslararası insan hakları açısından tanımlanan normatif perspektif içinde yapılmakta, söylemsel adaletsizliğe ve onun mağduru olan grupların direncine odaklanmaktadır (Van Dijk 2009: 64).

2.2. Bulgular ve Değerlendirme

Bu bölümde, AKP Hükümeti'ni destekleyen İslâmcı medyayı temsil eden ve 29.10.2012-04.11.2012 tarihleri arasındaki gazete tiraj verilerine göre (<http://www.gazeteciler.com/gazete-tirajlari.html>, 10.11.2012), tirajı en yüksek gazete olan *Zaman* Gazetesi ile alternatif medyayı temsil eden *Bianet*'in internet sitelerinde yer alan "Sağlıkta Dönüşüm Programı"na ilişkin haberler, Van Dijk'ın (1986) geliştirdiği haber şeması kategorileri temel alınarak incelenmiştir. Bu tür şematik üst yapılar, bir söylemin geleneksel makro yapısını oluşturmaktadır.

Özet (Başlık ve Giriş Paragrafı)

Özet, haberin üst bölümünü ifade etmektedir. Ana başlık ile alt ve üst başlıklar, geleneksel başlık kategorilerini oluşturmaktadır. Başlık, algı ve dikkat süreçlerini etkileyen önemli bir unsurdur. Van Dijk'a göre bir başlık, haberin makro açıklamalarının bir parçasını ifade etmiyorsa ve düşük seviyede detay içeriyorsa, başlığın ön yargılı olduğu sonucuna varmak mümkündür (1986: 161). Haberin konusunu yansıtan başlıklar, toplumsal güç ve egemenliğin altında yatan yeniden üretim süreçleri üzerinde belirgin bir etki yaratmaları nedeniyle güçlü aktörler tarafından kontrol edilmektedir (Van Dijk 2009: 68).

Örnekler:

"Sağlıkta geleneksel idareci dönemi bitecek" (<http://www.zaman.com.tr>, 08.11.2012).

"Hastaneleri yönetenler değişti, biliyor musunuz?" (<http://bianet.org>, 08.11.2012).

"Yeni sağlık sisteminde hastaneler otel konforunda hizmet sunacak" (<http://www.zaman.com.tr>, 05.11.2012).

"Sağlıkta "son" skandal: yoksula ayrımcılık!" (<http://bianet.org>, 09.12.2012).

"Akdağ: Sağlıkta asıl dönüşüm kafaların içinin değişmesidir" (<http://www.zaman.com.tr>, 15.10.2012).

"Sağlık reformu 'para almayı' sürdürüyor" (<http://bianet.org>, 12.07.2012).

"Bakan Akdağ: Hizmet aksamasıyla ilgili problem gelmedi" (<http://www.zaman.com.tr>, 19.04.2012).

"Bakan Akdağ: Sağlıkta halk memnuniyeti yüzde 76'ya çıktı" (<http://www.zaman.com.tr>, 15.03.2012).

"Sağlık turizminde bir numara olacağız" (<http://www.zaman.com.tr>, 12.02.2012).

"Sağlık Hakkı Meclisi Kuruldu" (<http://bianet.org>, 12.03.2012).

"'Bakan' değil 'gören' gerek!" (<http://bianet.org>, 05.01.2012).

"Sağlık sigortasına başvurmayan borçlu sayılacak" (<http://www.zaman.com.tr>, 03.01.2012).

"GSS Sağlık Hakkını Tehdit Ediyor" (<http://bianet.org>, 06.01.2012).

"Yeşil Kart Sistemi Değişiyor" (<http://bianet.org>, 02.01.2012).

"SGK Başkanı: 18 yaşını dolduranlar da gelir testi yaptıracak" (<http://www.zaman.com.tr>, 12.01.2012).

"Sosyal güvencesi olmayanlar, GSS kapsamına alınıyor" (<http://www.zaman.com.tr>, 22.12.2011).

Haber başlıklarına bakıldığında, egemen haber medyasını temsil eden *Zaman* Gazetesi'nin haber başlıklarında AKP Hükümeti'nin sağlık alanındaki politikalarının desteklendiği ve egemen söylemin yeniden üretildiği görülmektedir. Haber başlıklarında görüşlerine doğrudan atıf verilen siyasî aktör ise Sağlık Bakanı'dır. Sağlık Bakanı'nın durum tanımları üzerinden egemen söylem meşrulaştırılmaktadır. Alternatif medya ise sağlık hizmetlerinin paralı hale getirilmesine, yoksulluk sorununa, gelir yetersizliğine ve toplumsal eşitsizliklere vurgu yapan başlıklarla sağlık politikalarına eleştirel bir bakış getirmektedir.

Özet, ayrıca bir giriş bölümünü de içermektedir. Giriş, ilk cümle veya paragraf olarak başlığın altında yer almakta ve haber metnine göre daha büyük ve daha koyu bir şekilde yazılmaktadır. Giriş bölümü, katılımcılar, eylemler veya olaylar hakkında tam bir bilgi vermemekte, sadece ana olay, aktörler ve yer ile ilgili olarak metnin makro açıklamaları ile doğrudan ilgili bilgileri aktarmaktadır. Van Dijk, okuyucuların bu bölümü okuyarak haberin geri kalan kısmını okuyup okumamaya karar verdiğini belirtmektedir. Başlık ve giriş, yorumlama ve hatırlama gibi çok önemli bir işlevi yerine getirmeleri nedeniyle haber şemasının önemli ve zorunlu bir kategorisini oluşturmaktadır (1986: 162).

Örnekler:

“Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı Fatih Acar, yılbaşında hayata geçen genel sağlık sigortası ile 18 yaşını dolduranlara gelir testi yaptırma mecburiyeti geldiğini söyledi. 18 yaşın üstünde olan ve üniversite eğitimini devam ettirenlerin primlerini devletin karşılayacağını söyleyen Acar, “18 yaşın üzerinde okumaya devam etmiyor veya 25 yaşın üzerinde ise bu kişiler de sadece kendileri için gelir testine müracaat edecek. Geliri 295 liradan az ise primini devlet ödeyecek. Üzerindeyse prim yatıracak.” dedi” (<http://www.zaman.com.tr>, 12.01.2012).

“Türk Tabipleri Birliği, Genel Sağlık Sigortası’nın sağlık hakkı açısından tehlike yarattığını savundu, milyonlarca kişinin kapsam dışı kalacağını ve sağlık hizmetinden yararlanamayacağını söyledi” (<http://bianet.org>, 06.01.2012).

“Genel Sağlık Sigortası sistemi ile yeşil kart sahibi olabilmek için gelir testi aracılığıyla, aylık gelirin 279 liranın altında olması gerek. 9 milyon yeşil kartlının yaklaşık yarısının bu hakkı kaybedeceği tahmin ediliyor” (<http://bianet.org>, 02.01.2012).

“Sağlıkta dönüşüm programının bir aşaması daha geçildi, hastanelerin sahibi artık devlet değil!” (<http://bianet.org>, 08.11.2012).

“Trabzon İl Sağlık Müdürü Uzm. Dr. Kemal Süleyman, sağlıktaki yeni yapılanmaya, hastanelerin geleneksel idareci zihniyeti ile yönetiminin imkânsız hale gelmesi nedeniyle gidildiğini belirtti” (<http://www.zaman.com.tr>, 08.11.2012).

“Sağlık Bakanı Recep Akdağ, 14 Mart Tıp Bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmada çok tartışılan Sağlıkta Dönüşüm Programı’nı övdü. Türkiye’de sessiz bir devrim gerçekleştirdiklerini ifade ederek, “TÜİK memnuniyet anketlerine göre vatandaşımız yüzde 76 oranında sağlık hizmetlerinden memnun.” dedi. Doktorların, hastalar için var oldukları anlayışından uzaklaşmaması gerektiğini söyledi” (<http://www.zaman.com.tr>, 15.03.2012).

“Asgari ücretin üçte birinden az olan yurttaşlar, 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesizler, köy kanununa göre aylık alanlar artık “özel” sağlık hizmetlerinden yararlanamayacak!” (<http://bianet.org>, 09.08.2012).

“Türkiye Büyük Sağlık Hakkı Meclisi Ankara’da kuruldu. 38 farklı şehirde kurulan sağlık hakkı meclislerinin çağrıcı kurumları adına yapılan açıklamada, meclisin sağlık alanını soygun sistemine dönüştüren AKP politikalarına karşı mücadele vereceği ilan edildi” (<http://bianet.org>, 12.03.2012).

Yukarıdaki örneklerdeki özet kategorilerinde farklı anlamlandırma çerçeveleri kurulduğu görülmektedir. AKP Hükümeti’nin politikalarını destekleyen ve İslamcı ideolojiyi temsil eden *Zaman* Gazetesi tüm haber anlatılarında sağlıkta

dönüşüm politikalarına olumlu anlamlar yüklemiş, değişimin olumlu sonuçlar doğurduğunu vurgulamıştır. Sağlık sisteminin kâr mantığıyla çalışması ve bir özel işletme anlayışıyla yönetilmesi, temel bir hak olan sağlık hakkının prim ödeme esasına göre düzenlenmesi gibi temel sorunlar ise alternatif medyada ele alınmıştır. *Zaman* Gazetesi'nde Sağlık Bakanı'nın iktidarı temsil eden bir aktör olarak öne çıkarılması ve onun açıklamalarının temel alınması ise haber metinlerinin egemen aktörlerin perspektifinden oluşturulduğunu, liberal çoğulcu yaklaşımın haberdeki tarafsızlığın ve dengeliliğin ölçütü olarak kabul ettiği farklı görüşlere yer verilmesi ilkesine uyulmadığını göstermektedir.³ Ayrıca, kamu bürokrasisindeki üst düzey yöneticilerin açıklamaları da bu egemen söylemi pekiştirmekte ve haber metnindeki ideolojiyi yansıtmaktadır. Alternatif medya ise GSS'nin yoksul kesimin sağlık hakkını elinden aldığını ve bu uygulama ile çok sayıda yurttaşın sağlık hizmeti kapsamının dışında kaldığını vurgulamaktadır. Sağlık hakkı perspektifinden konuya yaklaşan alternatif medya, sağlık hizmetlerinin piyasalaştırılmasını eleştirmektedir.

Ana Olay

Başlık ve giriş bölümünden oluşan özetten sonra gelen haber, ana olay kategorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu kategoride, habere konu olan olaylar hakkındaki tüm bilgi düzenlenmektedir. Ana olay kategorisindeki bilgi, elit aktör, olumsuzluk, coğrafi ve ideolojik yakınlık gibi haber değerlerine dayanmakta ve gerçek olaya kısıtlamalar getirmektedir. Haberlerde sonralık prensibine uyulmakta ve en son olay en önemli olay olarak kabul edilmektedir. Bir haber, özet ve ana olay bilgisinden oluşmakta, arka plan bilgisi ayrı tutulmaktadır. Bir söylem kümesinin metinler arası uyumu, haber şeması kategorileri arasındaki uyum ile açıklanmaktadır (Van Dijk, 1986: 163).

Örnekler:

"Yeni dönemde hastane bünyesinde "Otelcilik Hizmetleri ve Kalite Müdürlüğü" olacak. Otelde vatandaşlara ne hizmet veriliyorsa hastanelerde de aynı hizmetin verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacak. Bunun için daha önce kamu ve özel sektörde otelcilik alanında çalışmış tecrübeli kişilere görev verilecek. Koşu sisteminden oda sistemine geçilerek, otel konforunda hizmet verilecek. "Sağlıkta Dönüşüm Projesi" adı altına yürütülen çalışmayla yeni dönem 2 Kasım 2012'de başlıyor. Yeni sistemle 81 ilde oluşturulan Kamu Hastaneler Birliği (KHB) genel sekreterlikleri, bakanlığa bağlı hastaneleri tek çatı altında yönetecek. Hastanelerde İdari Mali İşler Müdürlüğü, Tıbbi Bakım Hizmetleri Müdürlüğü,

3 Liberal çoğulcu yaklaşımın bu ilkeleri, eleştirel yaklaşım tarafından sorunlu bulunmaktadır. Dursun'a göre (2005: 78-80), haberin liberal tasarımında nesnellik ve tarafsızlık, habere konu olan olayın taraflarının dengeli bir biçimde yer almasıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Medya kuruluşları tarafsızlık görüntüsü altında aslında kendi görüşlerinin satışını yapmaktadır. Haberde dengelilik adına birbiriyle çatışan bütün farklı çıkarları temsil eden tarafların görüşleri sunulduğunda da haberde görüşlerine öncelik verilen kişilerin durum tanımları belirleyici olmaktadır. Böylece, gazetecilik mesleğinin profesyonellik kodları, kurgulamaya yönelik belirli özellikleri sürekli kullanarak (5N1K kuralı) içeriği günlük olaylara göre çeşitlendirmektedir.

Otelcilik Hizmetleri ve Kalite Müdürlüğü olacak." (<http://www.zaman.com.tr>, 05.11.2012).

"Sağlık ve sosyal hizmet emekçileri sendikası merkez yönetim kurulu 1 ağustos'ta yazılı bir basın açıklaması yaptı. "Sağlıkta son skandal: zengine yeşil, yoksula kırmızı ışık devri!" başlıklı bu basın açıklamasının içeriği yine medya tarafından halka gerektiği gibi yansıtılmadı. Çünkü konu "yoksulları" ilgilendiriyor; yoksullar da gazete okumadıklarına göre onlara dair bir şeylerin yazılmasının eğer yayın organı açısından başkaca bir yararı yoksa tabii ki görülmez, anlatılmaz İşin özeti şu ki eski yeşil kartlı ve GSS primi devlet tarafından ödenenlerin bazı sağlık hizmetlerinden nasıl ve ne şekilde, hangi koşullarla yararlanacaklarına dair usûl ve esaslar, bu konuda SGK'nın yayınlayacağı bir "tebliği"e göre şekillendirilecek, bu gerçekleşene kadar bu durumdaki kişiler, diğer GSS kapsamında olanlarla aynı hizmetleri alamayacaklar. Başka bir deyişle bu grupta yer alan insanlara "ekonomik temelde" ayrımcılık uygulanacak" (<http://bianet.org>, 09.08.2012).

"Edirne Valiliği'ni ziyaretinde sağlıkta gelinek noktayı değerlendiren Akdağ, 'Türkiye'de 9 yıldır uygulanan dönüşüm programı, vatandaşımızın sağlık hizmetine kolay erişimini sağlamak üzere bina edildi. Bir insanın yoksul olması, kırsalda yaşaması asla sağlık hizmeti almasına mani olmamalı. Programımızı bu anlayış üzerine bina ettik." dedi. Geçmişte varlıklı insanların tedavi için Avrupa'ya, Amerika'ya gittiklerini hatırlatan Bakan Akdağ, durumun tersine döndüğünü belirterek, "Şimdi Avrupa'dan, ABD'den, Ortadoğu'dan hasta alıyoruz. Şuna inanıyorum, Türkiye yakın gelecekte hem kaliteli ve güvenilir sağlık hizmeti arzı ile hem de bu hizmeti hesaplı sunabilmesi itibarıyla dünyada sağlık turizminin bir numaralı ülkesi haline gelecek." diye konuştu" (<http://www.zaman.com.tr>, 12.02.2012).

Bu örnekler, Van Dijk'ın belirttiği ana olay kategorisine uygun düşmektedir. Buradaki bilgiler, elit tanımları ve ideolojik yakınlık gibi egemen haber değerlerini yansıtmaktadır. Egemen iktidarın söylemini meşrulaştıran *Zaman* Gazetesi, haber anlatılarında neo-liberal sağlık politikalarını olumlayan bir dil kullanmakta, sağlık hakkının ve hizmetlerinin bir kamu politikası olması yönüne değil, daha çok kâr getirmesi ve ticarileşmesi boyutunu ele almakta ve bir özel işletme gibi yönetilmesinin getireceği olumsuz sonuçları haber çerçevesinin dışında tutmaktadır. Neo-liberalizmin değerleriyle uyumlu bir kamusal söylem oluşturan *Zaman* Gazetesi, sosyal güvenlik, yurttaşlık hakları ve sosyal eşitsizlik gibi sınıfsal boyutu olan tartışmalara yer vermemektedir. *Bianet* ise, alternatif medyanın haber değerlerine uygun bir biçimde konuları hak haberciliği kapsamında irdelemekte; sağlık hakkı ihlallerini, yoksulların mağduriyetini ve sağlık hizmetlerinin metalaştırılmasının yaratacağı toplumsal eşitsizliği tartışmakta ve kamu yararı temelinde toplumun madun kesimlerinin ihtiyaçlarını ön planda tutan ve çoğulcu bir demokrasiyi geliştirmeye ve bir kamusal alan oluşturmaya yönelik haber anlatısı kurmaktadır.

Arka Plan: Bağlam ve Tarih

Kısa haberlerde arka plan bilgisine çok az yer verilmektedir. Gazeteciler rutin olarak bu kategoriye haberin finali için verileri toplama, seçme veya birleştirme esnasında kullanmaktadır. Arka plan bilgisi, haberin kalitesi için bir ölçüt ve haberin şematik uygunluğu için bir kanıt olarak kabul edilmektedir. Van Dijk, "şimdi" ile "geçmiş" arka plan arasında bir ayrım yapmaktadır. Haberin şimdiki arka planı bağlam olarak adlandırılmaktadır. Bağlam, haberdeki ana olayın gerçek durumu hakkındaki tüm bilgiyi kapsamaktadır. Bunlar, genellikle sosyo-politik durumları içermektedir. Geçmiş olaylar ile tarih kategorisini de birbirinden ayırmak gerekmektedir. Tarih, aylar ve yıllar öncesine uzanmakta, geçmiş olaylardan farklı olarak ana olayın nedenlerine odaklanmamaktadır (1986: 164-165).

Örnekler:

"Cihan Network TV'nin Anadolu'da Sabah programına katılan Başkan Acar, genel sağlık sigortası ve yeşil kartlılarla ilgili açıklamalarda bulundu. GSS ile bütün vatandaşların sisteme alınacağını ifade eden Acar, '18 yaş üzerinde olanlar ortada kaldı' açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını belirtti. 18 yaşın üstünde ve okulları devam edenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam edeceğini açıklayan Acar, '18 yaşın üzerinde okumaya devam etmiyor veya 25 yaşın üzerinde ne olacak? Bu kişi de gelir testine müracaat edecek. Geliri yoksa asgari ücretin üçte birinden az ise (295 liradan düşük) primini devlet ödemek suretiyle sağlık hizmetlerinden yararlanacak. Bir işte çalışıyorsa zaten kendisinin sigortası olacak. Mağduriyet söz konusu değil. Çalışmıyorsanız geliriniz yok devlet priminizi ödemek suretiyle sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam edecek. Geliri olmayan bir kişinin mutlaka prim ödemesi yapacak diye sonuç çıkarmak yanlış ve vatandaşları yanıltmaya dönük açıklama olur. Geliri 295 liranın üzerinde olanlar ise 35 lira prim ödeyecek.' diye konuştu" (<http://www.zaman.com.tr>, 12.01.2012).

Bu haberde, GSS gibi özellikle yoksul kesimin sağlık hizmetlerinden yararlanma biçimini kökten değiştiren bir düzenleme, sadece prosedürlerin neler olduğuna ilişkin bir enformasyon aktarma biçiminde sunulmuş, nedenleri ve olası sonuçlarına ilişkin bilgiler verilmemiştir. Sağlık hizmetlerinin paralı hale getirilmesi sorunsallaştırılmamış, yoksulluk tanımı iyice daraltılması sonucunda düşük gelirli olanların prim ödemesi sıradanlaştırılmış ve yoksul kesimler için bu primi ödemenin getireceği zorluklar belirtilmemiştir. Haber kaynağı olarak SGK Başkanı'nın sözleriyle haberde egemen söylemler meşrulaştırılmış ve resmî kaynaklardan yapılan bir açıklama çerçevesinde verilmiştir. Mağdur kesimlerin görüşleri ise aktarılmamıştır. Ana olay, başlık ve haber girişlerinde yansıtılan ideolojik söylemi desteklemiştir. Haber, ana olayın gerçek durumuna ilişkin tüm bilgiyi içermediğinden, bağlam bilgisinden yoksun görünmektedir.

"Türk Tabipleri Birliği (TTB) bugün düzenlediği basın toplantısında yılbaşında yürürlüğe giren Genel Sağlık Sigortası'nı (GSS) değerlendirdi. TTB Genel Sekreteri Prof. Dr. Feride Aksu Tanık, TTB Merkez Konseyi üyeleri Dr. Osman

Öztürk, Dr. Hüseyin Demirdizen ve Prof. Dr. Gülriz Erişgen'in katıldığı toplantıda açıklamayı okuyan Dr. Öztürk GSS ile "hükümetin zaten vatandaşın cebinde olan elinin daha da derinlere ineceğini" söyledi. Açıklamada son günlerde yaşanan iki gelişmeye dikkat çekildi. "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"u Cumhurbaşkanı'nın Meclis'e geri gönderdiğinin ancak büyük olasılıkla sağlıkla ilgili kısmının değiştirilmeyeceği hatırlatıldı ve 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun ertelenen hükümlerinin ise 1 Ocak'ta yürürlüğe girdiği vurgulandı. Açıklamada her iki düzenlemenin getirdiği başlıca uygulamaların pratikte hastalar açısından ne anlama geldiği anlatıldı. Hükümetin GSS'ye dair "Gelir düzeyi ne olursa olsun bütün vatandaşlar doğumdan ölüme kadar sağlık sigortasına sahip olacak" sözlerinin "aldatmaca" olduğunun iddia edildiği açıklamada, yapılan düzenlemelerin başta yoksullar olmak üzere herkesin sağlık hakkına ilişkin çok ciddi tehditler içerdiği belirtildi. TTB sağlık hizmeti almayı prim ödeme koşuluna bağlayan GSS'nin sağlık finansmanı açısından Türkiye'ye uygun olmadığı vurgusuyla, sonuçta milyonlarca kişinin kapsam dışında bırakılacağını ve sağlık hizmetinden faydalanamayacağını savundu ve sağlık hizmetinin herkesin doğuştan hakkı olduğunu söyledi" (<http://bianet.org>, 06.01.2012).

Bu örnekte ise haberde durum tanımlayıcısı olarak seçilen haber kaynağı Türk Tabipler Birliği'dir. İktidar seçkinlerinden farklı olarak bir sivil toplum kuruluşunun toplumun madun kesimlerinin bu uygulamalardan nasıl etkileneyeceğine ilişkin açıklamaları, haber metninin temel çerçevesini oluşturmuştur. Burada, GSS uygulamalarının temel bir yurttaşlık hakkı olan sağlık hakkına ücretsiz erişimi engellediğini, toplumsal eşitsizliği derinleştirdiğini ve prim ödeyemeyen yurttaşların sağlık hizmetlerinden mahrum kalacağını ve bunun da eşit yurttaşlık idealine aykırı olduğu belirtilmiş, herkese eşit ve ücretsiz bir sağlık hizmetinin ancak kamusal bir sağlık sistemiyle verilmesinin mümkün olacağı vurgulanmıştır. *Bianet*, sağlık hizmetleri ile ilgili düzenlemeleri egemen söylemin tersine yurttaş hakları perspektifinden değerlendirmiş, GSS ile ilgili çok katmanlı bir anlatı kurarak haberde bağlam bilgisine yer vermiştir.

3. Sonuç

Bu çalışmada, ideolojik olarak iki farklı haber medyasını temsil eden *Zaman* ve *Bianet*'in internet sitelerindeki haberlerde belirli ideolojik anlamların inşa edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. *Zaman*'ın AKP hükümetini destekleyen ve olayları manipüle eden bir haber söylemi ürettiği görülmektedir. Bu yaklaşım, Van Dijk'in söylem ve manipülasyon arasındaki bağlantıya ilişkin tezleriyle uyum içinde işlemektedir. *Zaman* Gazetesi'nde, GSS ile ilgili düzenlemeler, sistemin sorunlu yönlerinde değinmeksizin, tüm yurttaşlar için bir sağlık güvencesi olarak sunulmuştur. Ancak, GSS ile yapılan düzenlemelerde yurttaşlar için sağlık güvencesi prim ödeme kuralına bağlanmakta, parasını ödeyemeyen yurttaşın yoksulluğunu belgelemesi gerekmektedir. Güç/İktidar ilişkileri içinde örülmüş haber anlatılarının temel yurttaşlık haklarına duyarsız kaldığı ve egemen söylemi meşrulaştırdığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Kamu hizmetlerinden ücretini ödeyerek yararlanma ve devlet-yurttaş ilişkisindeki dönüşümün yönü kamu yararı

kavramının giderek içinin boşaltıldığını ve medyanın da bu kavramı dışladığını göstermektedir. Egemen haber anlatılarında temel yurttaşlık hakları haber çerçevesinin dışında bırakılmaktadır.

Medyanın, toplumun egemen sınıflarının dışında kalan güçsüz kesimlerin temsiline yer açması, bu kesimlerin ekonomik ve sosyal sorunlarını, sınıfsal boyutu olan hak ihlallerini sorunlaştırması ve yurttaşların bilgisine sunması demokrasinin gelişmesi açısından çok önemlidir. Alternatif medya, toplumun güçsüz ve mağdur kesimlerinin haklarını korumayı ve ana-akım medyanın oluşturduğu gündemin dışında kalan toplumsal ve ekonomik sorunları kamunun gündemine getirmeyi ve bir kamusal tartışma alanı açmayı hedeflemektedir. *Bianet*'in kamusal sorumluluk bilinciyle "sağlık hakkı" temelinde, "Sağlıkta Dönüşüm Programı" uygulamalarının ana-akım medyada tartışılmayan ve kamunun bilgisine sunulmayan yönlerini haber yaptığı görülmektedir.

Sağlık politikalarındaki dönüşüm, Türkiye'de sosyal yurttaşlığın düzenleyici ve meşrulaştırıcı ilkelerinin değiştiğini göstermektedir. 1980 sonrası dönemde etkinlik ve verimlilik gibi işletme disiplinine ait kavramlar sağlık politikalarını yönlendiren ilkeler olmuştur. Günümüzde yurttaşlık anlayışının "tüketici-yurttaş", "müşteri-birey" anlayışına dönüşmesiyle birlikte sağlık hizmetlerinin maliyetleri yurttaşlara yüklenmiştir. Toplumsal bir hak olan hizmetten sadece bedelini ödeyebilenlerin faydalanması, yurttaşlığın değersizleşmesi ve müşteri-yurttaş kavramsallaştırmasıyla siyaset dışı bir statüye dönüştürülmesi anlamına gelmektedir (Kartal 2009: 40). Neo-liberalizmin bu yeni devlet-yurttaş tasarımı karşısında, demokratik bir toplum bilincinin geliştirilmesi ve yurttaşlık haklarının korunması için medyaya çok önemli görevler düşmektedir.

Alternatif medyanın, daha eşitlikçi ve demokratik bir toplumsal yapılanmaya yönelik mücadelede yer alma, siyasî, sosyal ve kültürel düzeylerde radikal bir içerik sunma, egemen medya tarafından bilerek görmezden gelinen, insan hayatının her alanına dair bilgiyi üretme, bu tür bilginin sunumu ve yaygın kullanıma girmesi için uygun bir platform sağlama, bilgi üretim sürecinde hiyerarşik yapılanmaya karşı çıkma ve profesyonel-amatör ayrımı yapmama, içerik üretiminde ve sunumunda hiyerarşik yapılanmadan uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmaya sahip olma, piyasa ilişkileri dışında olma ve ticari faaliyetlerle asla bağı olmadan kendi maliyetlerini karşılayabilme, iletişim sürecinin ve bunun sonucunda üretilen bilginin ticarileşmesine karşı mücadele verme (Başaran 2010: 263) gibi ilkeler üzerine temellendirdiği haber anlayışı, demokratik bir toplum ideali için önemli bir eşik olarak görülmeli ve egemen medyanın da bu ilkeleri benimsemesi ve tüm yurttaşların temel haklarını ön planda tutan sorumlu bir habercilik anlayışını geliştirmesi yönünde düşünsel ve hukukî bir zemin oluşturulmalıdır. Çünkü günümüzde medyanın bir endüstriye dönüşmesi ve siyasî iktidarla girift bir ilişki içinde olması, medyanın kamu yararını gözetme, bir kamusal alan yaratma ve çoğulcu bir toplum yapısı oluşturma işlevini olanaksız hale getirmektedir.

Kaynakça

ATAAY Faruk (2008), "Sağlık Reformu ve Yurttaşlık Hakları", **Amme İdaresi Dergisi**, 41(3): 169-184.

BAŞARAN Funda (2010), "Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif İletişim Olanakları", **Mülkiye**, 34(269): 255-270.
Bianet, <http://bianet.org/>, 10.11.2012.

DAVIDSON Rosemary vd. (2003), "'Radical blueprint for social change'? Media representations of New Labour's policies on public health", **Sociology of Health & Illness**, 25(6): 532-552.

DURNA Tezcan ve KUBİLAY Çağla (2010), "Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri", içinde: **Medyadan Söylemler**, T. Durna (ed.), İstanbul, Libra Yayınevi.

DURUN Çiler (2005), "Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek", **Gazetecilik ve Habercilik**, Sevda Alankuş (ed.) içinde, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 69-90.

DURUN Çiler (2007), "Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanığı", **İnsan Hakları Haberciliği**, Sevda Alankuş (ed.) içinde, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s.105-127.

ERDOĞAN Mustafa (2011), **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Ankara, Orion Kitabevi.

Gazete Tirajları (29.10.2012 - 04.11.2012), <http://www.gazeteciler.com/gazete-tirajlari.html>, 10.11.2012.

HALL Stuart (1997), "İdeoloji ve İletişim Kuramı", **Medya, Kültür, Siyaset**, Süleyman İrvan (ed.) içinde, Ankara, Ark Yayınları.

HALL Stuart (1999), "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", **Medya, İktidar İdeoloji**, Mehmet Küçük (ed.) içinde, Ankara, Ark Yayınları.

HAYES Michael vd. (2007), "Telling stories: News media, health literacy and public policy in Canada", **Social Science & Medicine**, 64(9): 1842-1852.

İNAL Ayşe (1996), **Haberi Okumak**, İstanbul: Temuçin Yayınları.

KARTAL Filiz (2009), "Özelleştirilen Yurttaşlık: Türkiye'de Sağlık Politikalarındaki Dönüşüm", **Amme İdaresi Dergisi**, 42(2): 23-43.

KEJANLIOĞLU Beybin D. (2003), "Medya-Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar", **Medya ve Toplum**, Sevda Alankuş (ed.) içinde, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 75-93.

SABUKTAY Ayşegül (2008), "Yönetimsellik ve Biyosiyaset Kavramları Açısından 'Sağlıkta Dönüşüm Programı' ve Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu", **Amme İdaresi Dergisi**, 41(2): 81-100.

SOYER Ata (2003), "1980'den Günümüze Sağlık Politikaları", **Praksis**, 9: 301-319.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlıkta Dönüşüm, <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-2906/saglikta-donusum-programi.html>, 11.11.2012.

TOSUN Gülgün E. (2007), "İnsan Hakları ve Medya", içinde: **İnsan Hakları Haberciliği**, Sevda Alankuş (haz.), İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları.

VAN DIJK, Teun A. (1986), "News Schemata", içinde: **Studying Writing: Linguistic approaches**, S. Greenbaum and Cooper (ed.), Beverly Hills, CA, Sage, 155-186.

VAN DIJK Teun A. (1988a), **News as Discourse**, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

VAN DIJK Teun A. (1988b), **News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press**, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

VAN DIJK Teun A. (1995), "Power and the News Media", içinde: **Political Communication and Action**, D. Paletz (ed.), Cresskill, NJ, Hampton Press, 9-36.

VAN DIJK Teun A. (1999), "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", içinde: **Medya, İktidar, İdeoloji**, Mehmet Küçük (ed.), Ankara, Ark Yayınları.

VAN DIJK Teun A. (2003), "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım", N. Ateş (çev.), içinde: **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (ed.), İstanbul, Su Yayınevi, 13-112.

VAN DIJK Teun A. (2006), "Discourse and manipulation", **Discourse & Society**, 17(3): 359-383.

VAN DIJK Teun A. (2009), "Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach", içinde: **Methods of Critical Discourse Analysis**, Ruth Wodak and Michael Meyer (ed.), London, Sage, 62-85.

WORLD BANK (2003), Turkey: Reforming the Health Sector for Improved Access and Efficacy, Report No. 24358-TU, (in Two Volumes) Volume 1: Main Report. Zaman, <http://www.zaman.com.tr>, 10.11.2012.

